

моги потерпілим від злочинів. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/Rec_2006_8_2006_06_14.pdf (дата звернення: 13.08.2018).

5. Гончаренко В.Г. Правове становище потерпілого в кримінальному судочинстві України. *Вісник Академії адвокатури України*. 2016. Т. 13. № 2(36). С. 75-79.

6. Рогальська В. В. Змагальність у досудовому провадженні : монограф. Дніпропетровськ : Дніпроп. ун-т внутр. справ. 2012. 172 с.

7. Лобойко Л.М. Кримінальний процес: підруч. Київ : Істина. 2014. 432 с.

8. Уголовно-процесуальний кодекс Азербайджанської Республіки (утвержден Законом Азербайджанской Республики от 14 июля 2000 года № 907-IQ) (с изменениями и дополнениями по состоянию на 30.11.2018 г.). URL: [https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30420280&show_di=\(дата звернення: 30.11.2018\)](https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30420280&show_di=(дата звернення: 30.11.2018))

9. Уголовно-процесуальний кодекс Республіки Молдова. URL: http://pravo.org.ua/files/___pdf (дата звернення: 12.11.2018)

10. Татарин І.І. Відшкодування заподіяної злочином шкоди у кримінальному процесі: європейські стандарти і правотворча практика України. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2012. №2(2). С. 358-369.

Надійшла до редакції 28.01.2019

SUMMARY

Bonyak V. O., Kolomojets Y. O. Problem of balance of victim's procedural and legal status in Ukraine. The problems of balancing the legal status of the victim in Ukraine with the status of other participants in criminal proceedings are considered: the constitutional principles on which the procedural and legal status of the victim is based are highlighted; grounded the leading place of the victim in the criminal proceedings; the norms of the domestic criminal procedural legislation are analyzed, which testify to a certain imbalance of the procedural legal status of the victim in comparison with other participants of such a process.

It is substantiated that in order to balance the procedural and legal status of the victim in Ukraine, the legislator needs to make changes to the current legal and regulatory framework, which would envisage:

- recognition of the victim in the established procedural order (for example, through a resolution - as in the case of a prosecutor, investigator's decision in the form of a decision to refuse recognition of the victim);
- attribution of the victim to the party of the charge;
- Removing an investigating officer from the prosecution - to adhere to the principles of equality and justice;
- for the victim (representative of the victim) the possibility of providing legal assistance through centers of free secondary legal aid in Ukraine.

Keywords: *victim, procedural and legal status of the victim, the party of the charge, the party of protection, the party of the victim and his representative.*

УДК 343.32

Нікітенко О.І.[©]

доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України
(Білоцерківський національний
аграрний університет)

DOI: 10.31733/2078-3566-2018-6-134-137

ТЕОРЕТИЧНЕ ПОНЯТТЯ ІСТОРИЧНОГО РОЗВИТКУ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ВНУТРІШНЬОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Досліджено окремі проблеми історичного розвитку кримінального законодавства у сфері внутрішньої безпеки держави, проаналізовано українське законодавство щодо діяльності правоохоронних органів з урахуванням сучасних правоохоронних, інформаційних ризиків. Обґрунтовано авторську позицію у вітчизняній і міжнародній правоохоронній практиці у сфері внутрішньої безпеки України.

Ключові слова: *історичний розвиток, кримінальне законодавство, злочинність, правоохоронні органи, внутрішня безпека, громадські організації, законність і профілактика кримінальних правопорушень.*

Постановка проблеми. Розвиток науки кримінального права на сучасному етапі передбачає детальне дослідження історії нашого законодавства. Правильне і повне вивчення законодавства можливе тільки при вивченні його історії. Основною метою при дослідженні історії законодавства є виявлення тенденцій в його розвитку і зміні, дослідження техніко-юридичних особливостей при конструюванні кримінально-правових норм, а також визначення конкретних періодів, для яких характерні ці особливості. При дослідженні і аналізі історії розвитку кримінального законодавства про відповідальність у період нового часу були використані праці вітчизняних та закордонних авторів.

З урахуванням цього **метою** написання статті є дослідження особливостей історичного розвитку законодавства про кримінальну відповідальність у сфері забезпечення внутрішньої безпеки держави у період нового часу.

Виклад основного матеріалу. Практично до XVIII ст. наше законодавство не відчувало впливу з боку правових систем європейських держав, що не могло не сприяти виробленню оригінальних підходів і до юридичної науки, і до формування у цій сфері нормативно-правових актів. З урахуванням особливостей правової регламентації нормативно-правових актів до першого етапу необхідно віднести часовий період з IX століття до прийняття Судебника в 1589 році.

Необхідно зазначити, що Соборне Уложення 1649 р. було результатом першої великої кодифікації російського права, будучи, по суті, революційною подією не тільки за обсягом і значущістю систематизованого правового матеріалу, але і в частині використання техніко-юридичних методів, правил і прийомів. Уложення було розділене на глави, кожна з яких була забезпечена заголовком. Глави підрозділялись на статті, їх нумерація здійснювалася в межах кожного розділу. Причиною цього став вплив візантійської і литовської традиції кодифікації, тому що розробники Уложення ще не знали наскрізної нумерації постатейного матеріалу. На відміну від правових актів попереднього періоду, законодавець у Соборному Уложенні 1649 р. диференціює незаконний видобуток водних біоресурсів залежно від об'єкта злочинного посягання, і відповідно до цього включає ст. 8 і ст. 90 у різні розділи. Пізніше, за Статутом про покарання, що накладаються світовими суддями 1864 р., кримінально караним визнавалося браконьєрство, під яким розумілося полювання, а також рибна або інша ловля в заборонений час, у недозволених місцях, забороненими способами або без дотримання передбачених правил. За ці діяння винні піддавалися грошовому стягненню понад 25 рублів. При конструюванні даної статті використовувалася примітка, в якій говорилося про особливі умови застосування даної правової норми. При вирішенні питання про кваліфікацію дій винних осіб особливе значення мало те, кому належала земельна ділянка, на якій знаходилися тварини. За самовільне полювання, рибну чи іншу ловлю на чужих землях або в чужих лісах і водах було визначено відповідальність у вигляді грошового стягнення понад 25 рублів. Поліцейські чини, а в селищах казенних селян – сільські начальники, за допущення на їх території «неправильного полювання з порушенням його термінів і місць» піддавалися штрафу до 5 рублів.

Забезпечення внутрішньої безпеки держави правоохоронними органами залежить від нормативно-правового визначення функцій та компетенцій суб'єктів. Суб'єктами забезпечення внутрішньої безпеки держави є органи державної влади, органи місцевого самоврядування, громадські організації та громадяни, але особлива роль належить правоохоронним органам.

У доповіді комісії з питань правоохоронної діяльності на пленарному засіданні Конституційної Асамблеї було зазначено, що чинне законодавство визначає правоохоронні органи шляхом їх конкретного переліку (органи прокуратури, Національної поліції, служби безпеки, військової служби правопорядку у Збройних Силах України) [2, с. 2]. Разом з тим у Законі України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» цей перелік розширено за рахунок включення до нього й інших органів виконавчої влади – рибоохорони, державної лісової охорони тощо, які здійснюють не тільки правоохоронні, а й контрольні та правозастосовчі функції [3, с. 3].

Внутрішня безпека держави в сучасних умовах розвитку засвідчує, що чинником впливу на існування, розвиток та реалізацію життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, захисту матеріальних, інтелектуальних і духовних цінностей громадян є взаємодія суб'єктів щодо забезпечення внутрішньої безпеки країни.

Головним знаряддям попередження кримінальних правопорушень у сфері внутрішньої безпеки України є наповнення функцій суб'єктів потенціалом захисту від внут-

рішніх загроз. Саме розвинута функціонально-регуляторна інфраструктура усїєї системи внутрішньої безпеки спроможна попереджати правопорушення в усїх сферах життєдіяльності. Інакше кажучи, ця система здатна забезпечити такий стан внутрішньої безпеки країни, який визначається збалансованістю і стійкістю до внутрішніх загроз, де функція протидії правопорушенням виступає однією із головних функцій внутрішньої безпеки суспільства. У зв'язку з цим в основі розробки комплексної системи забезпечення внутрішньої безпеки людини, суспільства і держави повинна лежати визначена концепція бачення її функцій, узагальнюючих функціональних компонентів, завдяки яким і можна визначити модель системи забезпечення безпеки, що створюється і реалізується спеціальними зусиллями державних органів місцевого самоврядування, громадських об'єднань та правоохоронними органами. У цьому контексті першочерговим є визначення напрямів узгодженості функціональних обов'язків суб'єктів, що беруть участь у забезпеченні внутрішньої безпеки суспільства.

Дослідження, що стосуються питань забезпечення внутрішньої безпеки держави, засвідчили, що поряд з державними органами, правоохоронними органами, органами місцевого самоврядування, громадських організацій діють органи, що виносяться до недержавної системи. Але для осмислення їх конструктивної взаємодії детальніше зупинимось на завданнях, які виконує кожен із суб'єктів. Державний орган (від грецького *organos* ~ знаряддя, інструмент) – це одиниця державної структури з правом юридичної особи, що вирізняється органічною єдністю, власною компетенцією та спеціальним призначенням щодо забезпечення внутрішньої безпеки держави.

Наука кримінального права визначає державний орган як структурну частину цілісного державного механізму, наділеного законом відповідними повноваженнями, певною компетенцією, фінансами, матеріально-технічними та людськими ресурсами, необхідними для виконання завдань, що стоять перед державою, правоохоронними органами на визначеному напрямку державного будівництва у конкретний історичний період.

З огляду на зазначену колізію виникає потреба проведення адміністративно-територіальної реформи, що передбачає вирішення завдань із забезпечення внутрішньої безпеки, уточнення функцій та обов'язків, що дасть змогу державі чіткіше регулювати суспільні процеси, застосовуючи методи і заходи у сфері забезпечення внутрішньої безпеки, та визначити напрями взаємодії суб'єктів з органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями та громадянами.

Нормативно-правове визначення функцій та компетенції суб'єктів, які забезпечують внутрішню безпеку держави, можна об'єднати у дві групи: загальні – згідно із Законом України «Національну безпеку України» до суб'єктів забезпечення внутрішньої безпеки віднесено: Президент України; Верховна Рада України; Кабінет Міністрів України; Рада національної безпеки і оборони України; міністерства; Національний банк України; правоохоронні органи; органи місцевого самоврядування; громадські організації, громадяни України [3, с. 1].

Забезпеченням внутрішньої безпеки України суб'єктами, які визначають мету захисту суверенітету і територіальної цілісності України, життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, є завдання, які необхідно здійснити для реалізації забезпечення внутрішньої безпеки та основні напрямики її теоретичного і практичного призначення. Водночас слід враховувати, що реалізація цих завдань і функцій, що випливає з теоретичних і практичних засад, неможлива без функціональних компонентів, які зорієнтовані на узгодженість функціональних обов'язків суб'єктів. Це такі компоненти діяльності суб'єктів, що виражаються з явищ і процесів забезпечення внутрішньої безпеки, узагальнюються фактори впливу на внутрішню безпеку, аналізуються внутрішні загрози інтересам людини, суспільства і держави в тих чи інших сферах життєдіяльності суспільства, з'ясовуються, які саме закономірності складають підґрунтя цих процесів.

Усі ці компоненти у сфері забезпечення внутрішньої безпеки держави не є різноплановими. Вони у своїй принциповій приналежності визначають теоретичну модель системи внутрішньої безпеки людини, суспільства, держави. Це простежується в ознаках, притаманних будь-якій соціальній системі, а саме: спільності історичних засад виникнення і подальшого розвитку суспільства; вони розвиваються в генетично однакових умовах, а головне – базуються на тих самих соціальних, економічних і правових засадах, принципах та інтересах; єдності, яка уособлює об'єднання найважливіших цінностей для усїх суб'єктів; непродуктивності, здатності до моделювання досліджуваної системи; спостережливості, наявності можливості і вставлення теоретико-прикладних засад внут-

рішньої безпеки з реальною ефективністю їх застосування в різних галузях впливу; визначеності, тобто включенням у досліджувану модель якомога більш визначеної кількості параметрів для максимально-оптимального впливу попередження внутрішніх загроз.

Висновки. Врахування зазначених пропозицій і напрямів узгодження обов'язків суб'єктів у сфері внутрішньої безпеки сприятиме виконанню важливих завдань демократичної, правової держави, пов'язаних із забезпеченням прав, свобод і законних інтересів громадян, забезпеченням громадського порядку, верховенства права та законності, захисту життя, здоров'я людини. Вирішення цих завдань здійснюється системою державних органів, органів місцевого самоврядування, громадських організацій, громадян, особлива роль належить правоохоронним органам. До речі, вітчизняні і зарубіжні адміністративісти зазначають, що на шляху детермінуючих факторів зростання злочинності одними з найефективніших засобів протидії є економічний, інформаційний, екологічний контроль, який здійснює держава у сфері забезпечення внутрішньої безпеки держави, реалізується у формі застосування норм кримінального та адміністративного законодавства; запобігання злочинності і правопорушенням. Одночасно забезпечуються конституційні права і свободи усіх суб'єктів як у цивільній, так і в адміністративній юрисдикції.

Забезпечення внутрішньої безпеки України здійснюється завдяки чітко визначеним і законодавчо закріпленим функціям, які відрізняються залежно від суб'єктів, що забезпечують внутрішню безпеку. Відповідно до функцій діяльності кожен суб'єкт внутрішньої безпеки може здійснювати заходи у декількох сферах юрисдикції.

Бібліографічні посилання

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Доповідь комісії з питань правоохоронної діяльності на пленарному засіданні Конституційної Асамблеї. Київ. 2012. 20 с.
3. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України від 13.07.2017 р. № 2136-VIII. Ст. 1.
4. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018.

Надійшла до редакції 22.12.2018

SUMMARY

Nikitenko O.I. The theoretical concept of historical development of criminal law in the area of internal security of Ukraine. The article deals with study of certain problems of the historical development of criminal legislation of the essence in the field of internal security of the state analyzed legislation on the activities of law enforcement agencies in the light of modern law enforcement, information risks. The author substantiates his position on domestic and international law enforcement practice in the field of state security.

The main instrument for the prevention of criminal offenses in the field of internal security of Ukraine is the filling of the functions of entities with the potential of protection against internal threats. It is the developed functional and regulatory infrastructure of the entire internal security system and is able to prevent delinquency in all spheres of life. In other words, such a system can provide such a state of internal security of the country, which is determined by the balance and resistance to internal threats, where the function of the offense acts as one of the main functions of internal security of society. In this regard, the basis for the development of a comprehensive system for ensuring the internal security of man, society and state should lie in the defined concept of the vision of its functions, generalizing the functional components, through which it is possible to determine the model of the security system, which is created and implemented by special efforts of local government self-government, public associations and law enforcement agencies. In this context, the definition of the directions of coherence of the functional responsibilities of actors involved in ensuring the internal security of society.

Studies related to the issues of ensuring the internal security of the state have shown that along with state bodies, law-enforcement bodies, local self-government bodies, and public organizations, bodies that are assigned to a non-state system operate. But for understanding – their constructive interaction, we will dwell in more detail, which each of the subjects performs. The state body (from the Greek organos – an instrument, an instrument) – is a unit of state structure with the right of a legal entity characterized by organic unity, its own competence and special purpose in ensuring the internal security of the state.

Keywords: *historical development, criminal law, crime, law enforcement agencies, internal security, public, organizations, legality and prevention of offenses.*